

Ander werk van Steffie van den Oord bij Querido

De gebroeders B. (roman, 2019)
*Nieuwe eeuwelingen. Levens-
verhalen van honderdjarigen* (2021)

Steffie van den Oord

De vrouwen van
Hendrik de Jong

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2023

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een
projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2023 Steffie van den Oord
Kaarten Yde Bouma
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld Rijksarchief, Gent
Foto auteur Rob Alving

ISBN 978 90 214 6470 1 / NUR 301
www.querido.nl
www.steffievandenoord.nl

Opgedragen aan Marcella van der Weg, die mij
op het spoor bracht van De Jong

Inhoud

Deel I	
Massachusetts, even buiten Boston	9
Deel II	
<i>Greta Kramer</i>	
Amsterdam, zes jaar eerder	29
Deel III	
<i>Sarah Ann Juett</i>	
Engeland, een maand later, november 1892	53
Deel IV	
<i>Maria Schmitz</i>	
Londen, augustus 1893	109
Deel V	
<i>Greta Kramer</i>	
Amsterdam, zes maanden later, april 1894	169
Deel VI	
<i>Jeanne Pauwels</i>	
Gent, België, mei 1898	195
Deel VII	
Massachusetts	255
Tot slot	261
Nabericht	263
Dankwoord en verantwoording	266

DEEL I

Massachusetts, even buiten Boston

Maandag, 10 oktober 1898

Geachte heer W.S. Preddy,

In The Sun van eergisteren las ik uw advertentie. U zoekt een vrouw. Ik las hem en dacht: dat treft, ik ben een vrouw...

Nee. Dit zou er niet boven uitsteken en leek onbedoeld sarcastisch. *Ik las... ik las...* Het stond er dubbelop, en het was geen lezen geweest, ik had de kolom rechtsboven in de krant verslonden.

Ik was al opgestaan, gooide het papier over de hond heen in de haard. De vlammen vraten mijn woorden op; krullend, sierlijk – maar niet goed genoeg – verdwenen ze.

En ik begon opnieuw.

Een uur of anderhalf nadat ik een minder overhaast geschreven brief gepost had besloot ik naar Boston te gaan, om te winkelen, al was dat eigenlijk maar een excuus. Ik vroeg de knecht om langs het gloednieuwe Hotel Touraine te rijden en geen vragen te stellen. Ik wilde een glimp opvangen van W.S. Preddy.

W.S... Waar zouden die letters voor staan: William? Simon?

Onze bemodderde wagen viel uit de toon tussen de grotere, dure rijtuigen. En nog voordat ik de lobby van het hotel in wilde gaan, onder het voorwendsel dat ik even de *ladies' room* wenste te gebruiken, deinsde ik terug; twee mannen in het blauw kwamen naar buiten, een ander ging gehaast naar binnen. Het hotel werd doorzocht. Ik hoorde een van de agenten – met eivormige pet en glimmende knopenrij – praten over brieven van vrouwen: een zak vol was in het hotel aangekomen. Maar hij, W.S. Preddy, was gevlogen.

Ik liep alsnog naar binnen, vergat de *ladies' room*. Zonder na te denken nam ik plaats op een bankje naast een palmboom in de immense hal, ik streek over de lichtblauwe fluwelen bekleding, verstrooid, als een verveelde hotelgast. Niemand lette op mij, personeel liep zenuwachtig heen en weer, de receptie bleef onbemand.

Ik bestudeerde de punt van mijn paraplu – het dopje dat wat loszat – om mijn nieuwsgierigheid te verbergen, toen ik de postzak voorbij zag komen in de armen van een kleine, geüniformeerde man met de gouden letters H.T. – Hotel Touraine – op zijn pet. Zat mijn brief ertussen? Dat kon niet, die was nog onderweg. Eén agent – Boston Police – wilde de zak ook hebben, er ontstond een woordenwisseling; hij belandde op de lege balie, half over de koperen bel heen die gedempt tingelde. Maar niet compleet: vier, vijf brieven lagen op de witmarmeren vloer en een op het Perzische kleed. Ik wipte hem bij de andere brieven, veegde ze met mijn paraplu bijeen en bukte om mijn laarsje te strikken. Buiten stak ik de brieven pas in de zak van mijn mantel.

Voordat ik het wist zat ik weer op de wagen. 'Het lijkt wel of ze iemand aan het zoeken zijn,' hoorde ik onze knecht zeggen. Maar in de drukte zag hij niet veel, ik evenmin. En

hij haalde zijn knokige schouders op die door zijn voorwereldlijke, versleten jas heen schemerden als de ingetrokken vleugels van een oude kraai: 'Waar wilt u heen?'

Ik had er niet over nagedacht. 'Jordan Marsh & Company!' snauwde ik, liever boos dan verward. Als hij maar in beweging kwam, die brieven brandden in mijn zakken.

Terwijl we over de keien van Tremont Street ratelden scheurde ik met koude vingers een crèmekleurige envelop open en haalde er een in rozenwater gedrenkt vel uit:

Geachte heer W.S. Preddy,

Ik las uw advertentie...

Zo begon de brief. Zo was ik ook begonnen, zo ongeveer. En ik scheurde de volgende envelop open.

Wie was die – William? Simon? – Preddy, vroeg ik me af, terwijl mijn ogen over de woorden flitsten. Eén vloeipapieren velletje ontglipte, landde dwarrelend op straat. En wie waren deze vrouwen?

In het felle namiddaglicht, terwijl we achter onze mottige knol – met een vastgekoekt stuk stro op zijn achterste – langs grijze gebouwen met opschriften en reclames sjokten, begon ik ze voor me te zien. Als doodgewone, levens-echte en vermoedelijk niet al te rijke vrouwen die je hier in de winkels en op straat zag. In een grijze of bruine jurk en mantel, net als ik; wel elegant, maar degelijk. Niet uitzonderlijk knap, met al het nodige achter de rug. Of juist naïef?

Of allebei.

Op Washington Street, voor Jordan Marsh & Company, draaide de knecht zich om en keek me met troebele ogen aan; even dacht ik dat hij me doorhad. Thuis wist niemand van mijn brief. Hij lachte zijn ene voortand bloot. 'We staan hier in de weg. Stadsmensen hebben haast,' zei hij met zijn

kalme stem, die eigenlijk altijd hetzelfde tempo had en die ons stilstaan nu onnodig rekte. 'Het zijn net mieren, ze dragen te veel vracht...' Hij staarde een dame met een grote, gestreepte hoedendoos na, negeerde het gefoeter in een rijtuig achter ons. 'Maar neem de tijd, dan drink ik er wel een bij de Bell In Hand.'

Ik was al uitgestapt: 'Je strijkt over je hart. Attent!'

Ik liep het warenhuis in en regelrecht door naar de lift. Ik wees op de derde verdieping een bladgroene jurk aan en vroeg naar de kleinste standaardmaat. Zodra het gordijn van de paskamer dicht was, begon ik te lezen. Eén brief was van ene Bertha, uit een gehucht ergens in New England, een andere was van een zekere Hannah. Misschien hadden zij wel op de een of andere manier geluk dat ik hun brief had onderschept. Misschien maakte het ook niet meer uit.

Ik hoorde gekuch. 'Is de jurk naar wens?'

Ik stond hier al te lang! 'Momentje nog...' zei ik en wurmde me er alsnog in. Het groen had me in de eerste herfstkou instinctief aangetrokken, maar ik leek wel een verkleed kind. Ik trok het gordijn open.

'Dat had ik al gedacht. Het moet strakker,' zei de winkeljuffrouw met de spelden al in haar mond, 'om uw figuur tot zijn recht te laten komen.'

Vol overgave spreidde ik mijn armen: 'Doe dan maar zo strak mogelijk!'

Ze zat in hurkzit, schoot in de lach, verloor een moment haar evenwicht; alles leek me opeens om het even. 'Ik heb binnenkort een afspraakje,' hoorde ik mezelf zeggen, 'met ene Mr. Preddy.'

'Nou, dan zal ik extra mijn best doen.' Zorgvuldig begon ze vorm in mijn te mager geworden lijf aan te brengen; door de strakgespannen stof heen zag ik in de spiegel dat ik heupen h ad. En borsten, die ooit groter en voller waren geweest.

'Mag ik u  en vrijblijvend advies geven?'

Even dacht ik dat ze iets over W.S. Preddy zou gaan zeggen.

‘Investeer, in deze fase van uw leven...’ begon ze, en ik zag opeens een rimpel boven haar neus die haar gezicht in tweeën spleet; de lach was weg.

En de mijne ook: ‘Waarin?’ Mijn zomersproeten waren alweer verdwenen, mijn gezicht leek leeg, bleek, mijn donkere haar omlijstte het te slordig zag ik in de spiegel, in het harde, elektrische licht.

‘In een stevig gevormd korset. Het type Cleopatra bijvoorbeeld, met uw wespentaille...’

‘O nee! Ik verafschuw korsetten. Ik draag niet voor niets een oudje dat losjes zit. Hebt u niet iets anders? Iets vlotters?’

‘Waarin u wat meer bewegingsruimte hebt?’ Ze veerde weer op, alsof er toch hoop voor me was. ‘Wacht maar eens, ik ga iets halen, een kortere rok met een ceintuur. U kunt er zelfs mee fietsen als het moet...’ hoorde ik haar nog lachend zeggen.

In de half afgespelde jurk, met ontblote rug, pakte ik de laatste nog ongelezen brief uit mijn mantel en ging ermee onder de lamp buiten de paskamer staan. Ik had het gevoel dat elke willekeurige brief op zijn advertentie me iets zou zeggen over W.S. Preddy, waar hij ook zat, of over mij. Hij was ervandoor voordat hij de mijne had kunnen lezen. En hij werd gezocht, niet alleen door al die vrouwen – ‘Er komen nog altijd brieven binnen,’ had ik de hotelbediende horen zeggen – maar ook door de politie. Dat schrikte me af en intrigeerde me.

Ik wilde in iets verdwijnen, wegzinken; in iets anders dan mijn eigen leven in een afgelegen, donker huis – stil en doods onder het oude dak – waar niets meer gebeurde. Waar ik zat opgeborgen als een stuk servies met een barstje, een haarscheurtje, in een slecht scharnierende kast.

Meer dan deze brieven had ik voorlopig niet. In de laatste zat iets hards. Een foto van een vrouw.

Naam, leeftijd, dat zei allemaal niets. Was zij ook weggestopt, opgegeven, om één enkele fout? Onbewogen, met een flauwe glimlach, keek ze me aan. Stijfjes, niets onthullend. Als iemand op een antiek schilderij. Op de kartonnen achterkant stond haar adres.

Toen de winkeljuffrouw terugkwam met een zwierige, net wat kortere rok die zo groen was als een biljartlaken en die ik direct besloot te kopen, viel er nog iets uit de envelop: de advertentie die keurig uitgeknipt was met een kartelschaar.

Met het gevoel ergens op te worden betrappt frommelde ik hem terug in de envelop, en zelfs op dat moment drongen de woorden 'rijk', 'gedistingeerd' en 'Hotel Touraine' mijn blikveld binnen en verruimden het. Al heb ik huwelijksadvertenties altijd belachelijk gevonden. Zo zakelijk. Zo kil.

2

Soms, als het verdriet – het verlies – je te groot wordt, als je bang bent erin te stikken, doe je rare dingen. Stiekem. Dat moet wel. Ik wachtte, diezelfde avond nog, tot het stil was. Tot moeder en mijn oom in bed lagen en het bed niet meer kraakte van haar gedraai, tot ze diep in slaap waren. Ik was mijn kamer uit geslopen in mijn nieuwe rok. Met de lamp en met de brieven op zak bleef ik nog even voor hun deur staan. De knecht sliep zijn roes uit, wist ik, mijn broers waren al evenmin nuchter naar bed gegaan.

De krakende plank vlak bij de trap meed ik, bijna struikelde ik over een paar laarzen van een van mijn broers. Ik vloekte binnensmonds. Op de hond was ik voorbereid.

'Zit,' siste ik zo zacht ik kon bij de achterdeur en stak hem een stuk brood toe. 'Kom, en stíl...'

Het was niet zo dat ik opgesloten zat, maar helemaal vrij was ik ook niet achter de omheining van de schone schijn. Ik zou een fiets moeten hebben, dacht ik terwijl ik in het duister van de schuur zo stil mogelijk het paard voor de wagen spande. De hond zat al naast mijn lamp op de bok; die had, geheel ten onrechte, alle vertrouwen in me.

Toch had ik me – in een opwelling, een vloek en een zucht – wel een béétje voorbereid, want toen mijn oudste broer, die als enige licht slaapt, door de wagenwijd openstaande deuren de schuur in slofte – 'Jongedame, naar welke kerel dacht jij te ontsnappen?' – hield ik hem een flesje rogge-whisky voor. En ik trok het weer naar me toe: 'Voor jou. Als je je mond houdt. Ik heb frisse lucht nodig.'

'Fris zul jij nooit meer zijn.'

'En jij bent het nooit geweest.'

Hij grijnsde, greep de fles; ik sprong op de kar.

Hij controleerde een gesp, stak er zijn vinger onder. 'Het is te donker.' Even keek hij bezorgd en leek hij op vader.

'Ik ken de weg hier blind. Ik moet eruit, al is het maar voor even...' Ik spoorde het paard aan om van het erf af te sjezen, want mannen kan ik, al laat ik me bij uitstapjes – voor het oog van de wereld – rijden. Maar ik denderde meteen over een kei. Dit schoot niet op, en in het licht van mijn lamp zag ik de grijns van zijn gezicht af glijden. 'Ze gaat ervandoor!' schreeuwde mijn broer. 'Blijf hier...'

Terwijl ik te langzaam naar mijn zin, zonder opwaaiend stof, langs hem heen reed, zag ik boven in huis al licht aangaan. 'Kom terug!' riep hij – vooral voor moeder, die vragen zou gaan stellen. Voor mijn oom, die zou willen weten waarom hij me niet tegen had gehouden. En voor mijn broers; díé sliepen er wel doorheen.

Ik reed het donker in.

Hij riep de hond nog – ‘Kid, hierrr!’ – maar die bleef zitten, bleef bij mij. Mijn glimlach zag hij al niet meer.

Onze knol kent elke kuil, elke bocht, op dat eerste stuk. Dicht bij huis, tussen de velden, waar me – op een kei na die je niet ziet – niets kon gebeuren. Dat was nou net het probleem, er gebeurde me niets meer.

De biljartgroene rok leek nu gitzwart en was te kort, er waaide een kille wind onderdoor. Ik sloeg mijn mantel strakker om me heen, trok de hond – een diepzwarte schim met een vracht krullen – tegen me aan. Zijn tong hing trillend, vol verwachting uit zijn bek. Zijn warme adem gaf me hoop.

De knol liet ik kuieren, op zijn eigen tempo, tot aan het bos waar we altijd hout ophaalden. Daar kon hij drinken, er stond water in de ton, en daar wachtte ik op het eerste licht. Niemand had de moeite genomen me achterna te komen, en de kou maakte me rustig; opgekruld onder de leren kap, met Kid en een vochtige paardendeken over me heen, deed ik een paar keer weg.

Ik had een extra deken mee moeten nemen. En een zak voer. Een fles water. Brood.

De hond vond ergens op de kar een rimpelige appel: ‘Los... Die is voor mij, Kid. Vooruit, jij ook wat dan.’ Ik sneed de appel doormidden, want een zakmes heb ik sinds zo’n jaar of vijf altijd bij me, ik gaf de hond het stuk dat hij in zijn bek had gehad en at de rest zelf op: mijn ontbijt, met klokhuis en al. Alleen het steeltje is niet eetbaar. Ik gooide het weg en haalde in het vroege violette licht de klam geworden brieven uit mijn zak; ik had namen, adressen, maar nog geen duidelijk plan.

De dikke envelop, die met de foto, won: daar zat tenminste een gezicht in, iets waar ik op af kon koersen. Met kalme hand voorzien van een adres – een halve dag rijden, gokte ik.

Sally heette ze. Ik zou haar ontmoeten, onderweg mijn onrust kwijtraken en gauw weer thuis zijn. Mijn vader, die

ergens ver weg alles volgt wat me overkomt, zou het begrepen hebben. Iedere vader, iederéén behalve mijn oom zou het begrijpen, hoe onzinnig het ook leek. Een bepaald verdriet laat zich alleen met een scheutje waanzin – en actie, avontuur – verjagen, dat is hoe ik erover denk.

En iedere moeder zou het moeten begrijpen. Maar misschien ben ik de láátste die daar iets over zeggen mag.

We worden gestraft voor onze fouten; maar ik was onderweg, was weg, van mijn familie, de beklemming. Ik reed over heuvels, kreeg vergezichten, bomen zo rood alsof ze in lichterlaaie stonden en grauwe, dan weer fel zonnige herfstluchten cadeau. Ik vroeg de weg en rustte, want de dag was na een korte nacht lang. En ik had wat geld.

In een afbladderende appelrode herberg bij een bos haalde een van de houthakkers die uit de bergen kwamen of op doorreis waren een viool tevoorschijn. Een ander begon te tokkelen op een banjo. Ik negeerde hun begerige blikken. Sloeg de drank af die ze me bleven aanbieden. Haalde een arm die al om mijn schouders hing weg. Met mijn rug naar de groep mannen toe wachtte ik bijna trillend op mijn warme maaltijd: worst en brood waar ik op aanviel, want het was al middag. De hond verleidden ze met een stuk bot met nog een randje vlees. Daar kon ik niks op tegen hebben.

Ze begonnen te kibbelen over een lied, over hoe oud het was: eeuwenoud of net nieuw, en ze zeiden dat ik het moest horen. Maar ik moest hier weg, als vrouw alleen. Dus ik stond op, rekende af en vroeg de kastelein of het adres achter op de foto nog ver was. Ik riep de hond, maar ik bleef op de drempel staan toen ze hun lied inzetten:

*Peaches in the summertime,
and apples in the fall
If I can't have the girl I love,
I don't want none at all...*